

Роль громадськості в забезпеченні функціонування вищої освіти України під час війни

Вербовський Ігор Андрійович

кандидат педагогічних наук, доцент, начальник навчального відділу, доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління, навчально-науковий інститут педагогіки, Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна, <https://orcid.org/0000-0001-7202-3429>

Макаренко Володимир Іванович

Кандидат педагогічних наук, Старший викладач кафедри фізики, Полтавський державний медичний університет, м. Полтава, Україна,
<https://orcid.org/0000-0001-5591-6145>

Філімонова Тетяна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової та дошкільної освіти, факультет педагогіки та психології, Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-6722-6333>

Прийнято: 27.12.2023 | Опубліковано: 31.01.2024

Анотація: З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну перед вищою освітою України постало чимало викликів, що мали великий вплив на її ефективне функціонування. **Метою** статті було проаналізувати роль громадськості у процесі функціонування закладів вищої освіти України в умовах воєнного стану. У роботі було використано такі **методи** дослідження: аналіз, пояснення, узагальнення. **Результати.** В ході дослідження було визначено, що основними викликами, що постали перед закладами вищої освіти, було знищення інфраструктури, втрата кадрового потенціалу, відтік здобувачів освіти, скорочення фінансування. Значна роль у вирішенні проблемних питань була відведена різним громадським об'єднанням та організаціям. Було наведено

приклади використання фандрайзингу закладами вищої освіти, як одного з альтернативних джерел фінансування. Зокрема, утворення ендавментів університетів, фінансових установ та благодійних фондів. Окрему увагу було приділено міжнародній підтримці освітнього процесу (проект «Децентралізація для розвитку демократичної освіти» (DECIDE), Twinning). Встановлено, що існують також ініціативи, спрямовані на вирішення проблеми відтоку здобувачів освіти за кордон та забезпечення їх повернення для відбудови України («Ukrainian Global University»). Не менш суттєве значення мають національні громадські організації, зокрема, «ЕдКемп Україна», яка спільно з інституційними партнерами створила платформу «EdWay». Цей інформаційний ресурс призначений для взаємодії між педагогічними працівниками та іншими учасниками освітнього процесу. Ще одним прикладом є громадська організація «Асоціація інноваційної і цифрової освіти», яка розробила спеціальні курси для підвищення кваліфікації, платформу для профорієнтації, а також курси про психологічну допомогу. **Висновки.** В цілому громадські організації сприяють сталому функціонуванню закладів освіти за рахунок залучення додаткових ресурсів, зокрема і фінансових, матеріально-технічної підтримки, надання психологічної підтримки учасникам освітнього процесу. В результаті, сучасна система вищої освіти України стає більш адаптивною та спроможною задовольнити потреби нових груп здобувачів.

Ключові слова: повномасштабне вторгнення, громадські організації, заклади вищої освіти, виклики війни.

The role of the public in ensuring the functioning of higher education in Ukraine during the war

Abstract: *Since the beginning of the full-scale invasion, higher education in Ukraine has faced many challenges that had a great impact on its effective functioning. The purpose of the article was to analyze the role of the public in the process of functioning of higher education institutions of Ukraine under martial law. The following research methods were used in the work: analysis, explanation, generalization. The results.* In the course of the study, it was determined that the main challenges faced by higher education institutions were the destruction of infrastructure, loss of personnel potential, outflow of education seekers, reduction of funding. A significant role in resolving problematic issues was assigned to various public associations and organizations. Examples of the use of fundraising by higher education institutions as one of the alternative sources of funding were given. In particular, the formation of endowments of universities, financial

*institutions and charitable foundations. Particular attention was paid to international support of the educational process (the project "Decentralization for the Development of Democratic Education" (DECIDE), Twinning). It was determined that there are also initiatives aimed at solving the problem of the outflow of education seekers abroad and ensuring their return for the reconstruction of Ukraine ("Ukrainian Global University"). An equally important role is played by national public organizations, in particular, "EdCamp Ukraine", which together with institutional partners created the "EdWay" platform. This information resource is intended for interaction between teaching staff and other participants in the educational process. Another example is the public organization "Association of Innovative and Digital Education", which has developed special courses for professional development, a platform for career guidance, as well as courses on psychological assistance. **Conclusions.** In general, public organizations contribute to the sustainable functioning of educational institutions by attracting additional resources, including financial, material and technical support, providing psychological support to participants in the educational process. As a result, the modern system of higher education of Ukraine becomes more adaptive and able to meet the needs of new groups of students.*

Keywords: *full-scale invasion, public organizations, institutions of higher education, challenges of war.*

Вступ. Повномасштабне вторгнення росії в Україну призвело до дестабілізації різних сфер суспільного життя, втім однією з найвразливіших стала вища освіта. Ця галузь є фундаментальним елементом прогресу суспільства та ключовою умовою успішного функціонування і конкурентоспроможності національної економіки, тому забезпечення її функціонування є особливо важливим завданням для країни. Перед закладами вищої освіти з початку повномасштабного вторгнення постало завдання забезпечити безпеку, надійність та доступність освітнього процесу для всіх його учасників. Вирішення цих питань потребувало максимальної співпраці між державними органами, місцевими організаціями, соціальними працівниками та іншими членами громадськості.

Огляд літератури. Особливості функціонування вищої освіти в Україні в умовах війни було розглянуто різними вітчизняними науковцями. Так, І. Шевчук та А. Шевчук окреслили основні виклики, які постали перед закладами вищої освіти, а також навели можливості ЗВО для розвитку в складних умовах [10]. Конкретні імперативи розвитку системи освіти України визначив О. Качмар [4]. До них автором було віднесено забезпечення безпеки учасників освітнього процесу, створення нормативно-правового

фундаменту для розвитку освіти в умовах воєнного стану, розробка концептуальних програм відновлення та трансформації освітньої системи з урахуванням наслідків конфлікту. На думку О. Шандрівської та І. Оксюти, війна в Україні зумовила необхідність наявності у закладах вищої освіти таких основних критеріїв – можливість повноцінного здобуття освіти та безпека, які є важливими для здобувачів та їхніх батьків [9].

Т. Губанова, в свою чергу, акцентувала увагу на інструментах міжнародної підтримки освітніх проєктів України. Міжнародна співпраця у сфері вищої освіти із залученням міжнародних організацій та проєктів дозволяє підтримувати освітній рівень здобувачів та забезпечує ширші можливості їх залучення до європейського ринку праці [3].

Дослідження І. Лисоконь показало один із аспектів ефективної моделі взаємодії між державними та громадськими інституціями, а саме організацію управління інвестиційною діяльністю у закладах вищої освіти [6]. Практики ефективної взаємодії громадськості та органів публічного управління в системі безперервної освіти педагогічних працівників проаналізувала О. Лебідь [5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на досить велику кількість наукових праць, що досліджували особливості діяльності закладів вищої освіти в умовах війни, їхні основні стратегічні рішення для подальшого розвитку та вирішення наявних проблем, зумовлених повномасштабним вторгненням, питання ролі громадськості у цьому контексті не було розкрито.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основними завданнями статті було:

- визначити сутність поняття «громадськість»;
- проаналізувати стан вищої освіти в умовах війни, окреслити основні виклики для закладів вищої освіти;
- розглянути роль громадських організацій у підтримці освітнього процесу та діяльності закладів вищої освіти загалом.

Результати дослідження. Зміна парадигми державної політики сприяла формуванню таких основних рис публічного управління сферою освіти, як:

- трансформація основних принципів управління;
- активізація громадського контролю на всіх ланках публічного управління;
- делегування частини повноважень та управлінських функцій громадським організаціям [1].

Громадськість є дієвим соціальним суб'єктом, що взаємодіє з суспільством, громадою або окремими колективами і в певний момент групується навколо конкретної проблеми задля її вирішення. Цій групі притаманні наступні характеристики:

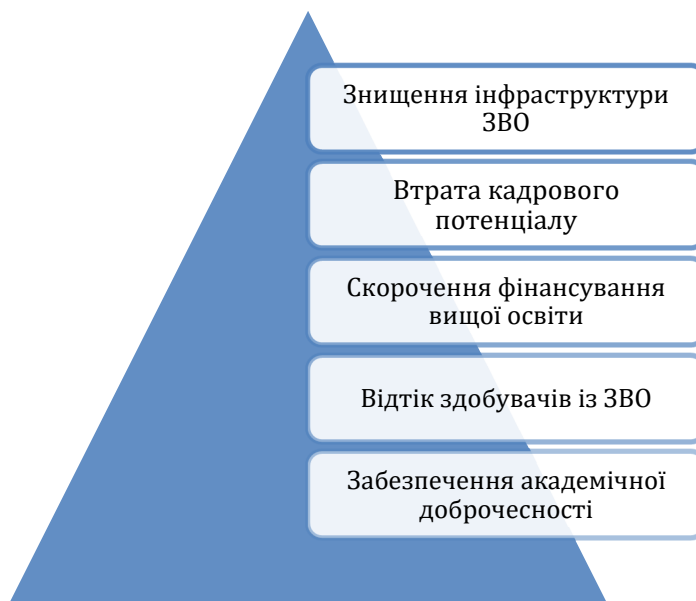
- активність;
- самоорганізація;
- згуртованість.

Громадськість відіграє вирішальну роль в ефективному управлінні кризами та вирішенні делікатних проблем, які виникають у закладах вищої освіти. Зв'язки з громадськістю також мають важливе значення у вирішенні потенційних проблем, надаючи гарантію, що та чи інша установа добре підготовлена до навігації у складних ситуаціях, що особливо актуально в умовах воєнного стану в Україні.

Для визначення особливостей функціонування вищої освіти в Україні в умовах війни варто зазначити основні виклики, які постали перед цією сферою, починаючи з 24 лютого 2022 року (рис. 1):

Рисунок 1

Виклики війни для сфери вищої освіти в Україні

Джерело: [10].

Взаємодія неурядових громадських організацій з вищою освітою є одним з головних проявів її сталого розвитку. Громадська організація (community organization) – це об'єднання громадян, яке створене з метою колективної діяльності громади на благо суспільства. Такі організації є основою для:

- активізації публікаційної активності в окремих академічних осередках;

- реалізації спільної проєктної діяльності;
- залучення додаткових фінансових засобів для проведення комплексних науково-технічних досліджень;
- розвитку науково-дослідницької комунікації між академічними спільнотами закладів освіти [6].

Недержавні та неприбуткові організації забезпечують здобувачів вищої освіти технічними та електронними ресурсами, освітніми матеріалами, надають фінансову підтримку для виконання програм академічно-громадського навчання. Але залишається проблема зменшення кількості здобувачів вищої освіти через їх переїзд до іншої країни та переходу до інших ЗВО. Закордонні заклади вищої освіти пропонують лояльні умови для навчання, що спонукає здобувачів, які виїздом рятувалися від війни, залишатися там на навчання [10]. З метою вирішення проблеми повернення здобувачів освіти до навчального процесу за участю українських інституцій було започатковано ініціативу «Ukrainian Global University». Вона сприяє тим, хто бажає навчатися або проводити дослідження за кордоном з подальшою перспективою повернення додому та відбудови України. Проєкт створений за підтримки Офісу Президента України та заснований консорціумом провідних українських освітніх закладів та організацій, зокрема, Київською школою економіки (KSE), організацією Ukraine Global Scholars, Українським католицьким університетом, програмою Emerging Leaders Program в Стенфордському університеті, Асоціацією «Професійний уряд», технологічним університетом SET University та Київським академічним університетом.

Умови війни мають негативний вплив на потенціал ЗВО України. Проте значні інвестиції, державне фінансування та можливість отримання ресурсів з недержавних джерел надають закладам вищої освіти можливість привертати висококваліфікованих викладачів, оновлювати освітні програми та інфраструктуру, здійснювати наукові дослідження та залучатися до інноваційної діяльності [11].

Функціонування системи вищої освіти під час воєнного стану характеризується активним пошуком нових методів навчання, впровадженням інноваційних форм організації освітнього процесу та ефективним використанням педагогічних та інформаційних технологій. Тому допомога щодо активного впровадження інновацій в галузь освіти під час війни стала одним із ключових напрямів діяльності Міністерства освіти і науки України та його підрозділів [4].

В умовах військового конфлікту, більшість ЗВО України перейшла на дистанційну форму навчання, що дозволило забезпечити безперервність освітнього процесу. Однак

успішне впровадження дистанційної освіти потребує наявність цифрового обладнання у всіх учасників цього процесу. Починаючи з 20 лютого 2023 року, здійснюється збір підписів на законопроект, який передбачає забезпечення здобувачів вищої освіти, що отримують стипендії, комп'ютерним обладнанням на період навчання у ЗВО. Згідно з цим законопроектом, фінансування повинно здійснюватися за рахунок коштів місцевого або державного бюджетів. У випадку нестачі коштів, перевагу слід надавати здобувачам освіти із найнижчим рівнем доходів [9]. Ця петиція висловлює підтримку громадськості здобувачам з обмеженими фінансовими можливостями та виражає намір сприяти задоволенню попиту на якісну освіту.

Важливу роль у матеріальному забезпеченні ЗВО відіграють різні благодійні програми, зокрема проєкт «Незламна освіта», що реалізується в межах загальнонаціональної програми під керівництвом Міністерства освіти і науки України. За вересень – листопад 2023 року, втілюючи програму «Незламна освіта», від шотландської фундації Reusing IT було отримано 480 комп'ютерів, що були передані 22 закладам освіти України, серед яких і заклади вищої освіти, і інститути післядипломної освіти, і коледжі та інші [7].

Вирішення викликів повномасштабного вторгнення росії в Україну вимагає певного фінансового забезпечення закладів вищої освіти. Оскільки бюджетних ресурсів недостатньо, то ключову роль у цьому процесі відіграють альтернативні джерела фінансування, створені громадськістю. Одним з таких джерел є фандрайзинг – комплекс дій з мобілізації фінансових ресурсів з різних джерел для реалізації соціально значущих проєктів. Застосування зазначеного фінансового інструменту передбачає можливість отримання не лише матеріальної чи фінансової допомоги, а й нематеріальних активів – інформації, волонтерської допомоги, безкоштовних послуг тощо. Прикладами використання фандрайзингу ЗВО в Україні в умовах війни є утворення ендавментів:

- університетів (Українського католицького університету, Києво-Могилянської академії, Інституту міжнародних відносин, Острозької академії);
- фінансових установ (ТасКомерцбанку, Кредобанку, Укрексімбанку);
- благодійних фондів (фундації ім. князів-благодійників Острозьких (Рівне), «Захист» (Херсон), «Блакитна магістраль» (Київ), Фонду Короля Юрія (Івано-Франківськ)) [8].

В процесі забезпечення функціонування вищої освіти було створено інституційне підґрунтя для надання можливості захисту учасників освітнього процесу, працівників і майна закладів освіти, проведено евакуації. З метою створення безпечного освітнього

середовища учасників освітнього процесу з Донецької, Луганської, Херсонської, а також окремих громад Запорізької й Харківської областей, станом на 1 серпня 2022 року було переміщено 29 закладів вищої освіти державної, комунальної та приватної форм власності, а також їхні 64 відокремлені структурні підрозділи.

Окремо варто відзначити міжнародну підтримку освітнього процесу ЗВО України. З початку повномасштабного вторгнення функціонує проєкт «Децентралізація для розвитку демократичної освіти» (DECIDE), реалізований Громадською організацією DOCCU у партнерстві з Цюріхським педагогічним університетом (Швейцарія) за підтримки Швейцарської Конфедерації. Цей проєкт спрямований на сприяння реформам в освіті та процесам децентралізації для впровадження в Україні ефективної системи управління освітою в громадах. Окрім цього, він допомагає реалізувати потенціал здобувачів для біженців за кордоном. Про це свідчить розробка освітнього чат-боту «EducationUaBot», що доступний у Telegram і Viber [3] і надає інформацію про організацію навчання в умовах війни на території України та за кордоном для всіх учасників освітнього процесу.

Заходи з поглиблення співпраці між університетами, особливо через інструмент менторства, є важливими для відновлення сталості цих закладів. Один із значущих проєктів у цьому напрямі – Twinning. Це британсько-українська ініціатива, координована Comack Consultancy Group та Президентським фондом України з питань освіти, науки та спорту, із підтримкою UK International. Проєкт дозволяє університетам з усього світу підтримувати педагогічних працівників ЗВО України. Основна мета Twinning – збереження цілісності української системи вищої освіти та допомога виходу ЗВО з кризових ситуацій через залучення міжнародного досвіду та додаткових ресурсів [2].

Не менш важливу роль відіграють і вітчизняні громадські організації, зокрема «ЕдКемп Україна», яка спільно з інституційними партнерами створила платформу «EdWay». Ця платформа є інформаційним ресурсом, спрямованим на взаємодію між педагогічними працівниками та іншими суб'єктами надання освітніх послуг, включаючи центри професійного розвитку, органи публічного управління освітою, експертів Державної служби якості освіти, а також представників Служби освітнього омбудсмена з питань підвищення кваліфікації [5]. Водночас на платформі регулярно проводяться онлайн-заходи, орієнтовані на надання психологічної допомоги. Така ініціатива сприяє підтримці педагогічних працівників, впливаючи на покращення їхнього психологічного

стану, що є особливо важливим в умовах воєнного стану, а також підвищенню їхньої професійної компетентності.

Ще однією громадською організацією є «Асоціація інноваційної і цифрової освіти», головним завданням якої є створення ефективних освітніх систем для вирішення актуальних проблем. Асоціацією були розроблені спеціальні курси, які призначені для підвищення кваліфікації, зокрема «Мистецтво викладання» та «Організація дистанційного навчання». Також була створена перша в Україні національна платформа з профорієнтації, що базується на штучному інтелекті. Ця платформа допомагає визначити професію на основі індивідуальних здібностей людини, надає консультування, онлайн-навчання, унікальні курси та онлайн-екскурсії на підприємства України. Не менш важливим аспектом цієї платформи є курси для освітян «Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу під час та після завершення воєнних дій» [5].

Висновки. Система вищої освіти України зазнала великих матеріальних та інтелектуальних втрат через повномасштабне вторгнення РФ в Україну. Основними викликами, що постали перед закладами вищої освіти, є знищення інфраструктури, втрата кадрового потенціалу, відтік здобувачів освіти, скорочення фінансування. В ході дослідження було визначено, що взаємодія громадських організацій із закладами вищої освіти сприяє популяризації науково-дослідницької діяльності, реалізації соціально-громадських проєктів, формуванню позитивного іміджу закладу. Окрім цього, велике значення громадськості у функціонуванні системи вищої освіти полягає у наданні матеріальних та фінансових ресурсів, створенні різних ініціатив для підвищення кваліфікації викладачів (наприклад, курси «Мистецтво викладання» та «Організація дистанційного навчання», розроблені «Асоціацією інноваційної і цифрової освіти»), курсів про психологічну допомогу.

Перспективами подальших досліджень є аналіз ефективності залучення міжнародних організацій до післявоєнного відновлення освітнього процесу, а також власне закладів вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Агапова О. В., Белікова М. І., Федчишин С. А. Публічне адміністрування вищою освітою в Україні: окремі аспекти. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 9(15). С. 356-365. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-9\(15\)-356-365](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-9(15)-356-365) (дата звернення: 19.11.2023).

2. Агапова О. В., Гаращук В. М., Синявська О. Ю. Розбудова стійкості українських закладів вищої освіти як суб'єктів управління вищою освітою в умовах війни. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 11(25). С. 13-24. DOI: https://portal.issn.org/api/search?search%5b%5d=MUST=allissnbis=%222524-0102%22&search_id=9373662 (дата звернення: 19.12.2023).
3. Губанова Т. О. Функціонування закладів вищої освіти в умовах воєнного стану: сучасний стан та перспективи. *Київський юридичний журнал*. 2023. № 3. С. 23-31. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj-2023-3.03> (дата звернення: 09.11.2023).
4. Качмар О. В. Орієнтири розвитку освітньої галузі України в умовах воєнної агресії. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 9(15). С. 705-717. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-9\(15\)-705-717](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-9(15)-705-717) (дата звернення: 19.12.2023).
5. Лебідь О. В. Сучасні практики взаємодії органів публічного управління з громадськістю в системі безперервної освіти педагогічних працівників. *Таврійський науковий вісник*. 2022. № 4. С. 32-39. DOI: <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2022.4.4> (дата звернення: 19.11.2023).
6. Лисоконь І. Взаємодія державних, приватних і громадських інституцій в організації управління інвестиційною діяльністю закладу вищої освіти. *Українська професійна освіта*. 2023. № 13. С. 79-86. DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2023.13.289942> (дата звернення: 24.11.2023).
7. Незламна освіта. *eif.org.ua*. URL: <https://eif.org.ua/незламна-освіта/> (дата звернення: 19.11.2023).
8. Осипенко С., Захарова Н. Фандрайзинг як альтернативний інструмент фінансового забезпечення закладів вищої освіти. *Сучасна вища освіта: досягнення, виклики та перспективи розвитку в умовах невизначеності* : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (Запоріжжя – Мелітополь – Київ, 05–06 жовтня 2023 р.). Запоріжжя: Видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2023. С. 71-73. URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/13250/1/Осипенко%2C%20Захарова.pdf> (дата звернення: 19.12.2023).
9. Шандрівська О. Є., Оксюта І. В. Специфіка формування конкурентних переваг ЗВО на основі ціннісного підходу в умовах війни. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2023. № 2(9). С. 212-231. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal->

paper/2023/dec/32716/menedzhment223maket-212-231.pdf (дата звернення: 19.11.2023).

10. Шевчук І. Б., Шевчук А. В. Освітня аналітика крізь призму війни: виклики та можливості для вищої школи України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-80> (дата звернення: 07.12.2023).

11. Sokol T., Melko L. Current challenges of higher education in Ukraine. *Pedagogy and Education Management Review*. 2022. № 1. P. 49–53. DOI: <https://doi.org/10.36690/2733-2039-2022-5-49> (дата звернення: 19.11.2023).